

Izvirni znanstveni članek/Article (1.01)

Bogoslovni vestnik/Theological Quarterly 84 (2024) 3, 633—643

Besedilo prejeto/Received:09/2024; sprejeto/Accepted:10/2024

UDK/UDC: 27-528-732.3"1962/1965"

DOI: 10.34291/BV2024/03/Krajnc2

© 2024 Krajnc, CC BY 4.0

Slavko Krajnc

Recepcija in udejanjenje liturgične preнове drugega vatikanskega cerkvenega zbora v Cerkvi na Slovenskem *The Reception and Realisation of Liturgical Renewal of the Second Vatican Council in the Church of Slovenia*

Povzetek: Razprava¹ želi pokazati, da je bila liturgična prenova drugega vatikanskega cerkvenega zbora sad večdesetletnega liturgičnega gibanja oz. „spodbud od spodaj“, ki so našle v očeh papežev, še posebej Pija X. in Pija XII., priznanje in potrditev. Te spodbude so postale znamenje in priča neuničljive mladosti Cerkve ter osnova konstitucije o bogoslužju. Recepcija prenovljenega bogoslužja v Sloveniji je spodbudila najprej duhovnike k študiju bogoslužja (»ritus et preces«, B 48), nato pa še vernike k boljšemu razumevanju, plodnejšemu sodelovanju in tudi bolj zavzetemu življenju iz skrivnosti bogoslužja. Pri udejanjanju korakov preнове bogoslužja, ki je temeljila na zvestobi izročilu (zato postopni, počasni koraki posodabljanja) ter upravičeni odprtosti razvoju (it. *aggiornamento*), pa tudi na izdajanju navodil, priročnikov in liturgičnih knjig, slovenska Cerkve za drugimi ni zaostajala, ampak je v svojem navdušenju drugim narodom sledila in jih – to velja vsaj za nekatere posameznike – tu in tam posnemala celo v progresivnih odstopanjih od dovoljenega. Verniki pa so po zaslugi vnetih in z duhovnim žarom prežetih slovenskih duhovnikov, ki jim je liturgija postala »spolnitev duhovniške službe« (D 2,4), bogoslužje sprejeli kot šolo, pa tudi kot »vir in vrhunec krščanskega življenja« (B 10).

Ključne besede: liturgično gibanje, prenova bogoslužja v Sloveniji, drugi vatikanski cerkveni zbor, liturgične knjige

Abstract: This paper seeks to show how the liturgical renewal of the Second Vatican Council was the result of several decades of liturgical movement or rather of “incentives from below”, which found in the eyes of the Popes, especially Pius X. and Pius XII., recognition and approval. These incentives have become a sign and witness of the indestructible youth of the Church and the basis of the Constitution on the Sacred Liturgy. The general acceptance of the renewed

¹ Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa P6-0262 („Vrednote v judovsko-krščanskih virih in tradiciji ter možnosti dialoga“) in raziskovalnega projekta J6-50212 („Moč čustev in status ženskih likov v različnih literarnih žanrih Stare zaveze“), ki ju sofinancira Javna agencija za raziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS).

liturgy in Slovenia encouraged first the priests to the study of liturgy ("ritus et preces", SC 48), and then the faithful to a deeper understanding, fruitful cooperation and greater enthusiasm for the life from the secret of liturgy. In the realization of renewal steps of the liturgy, which was based on loyalty to the tradition (hence slow update steps) and entitled openness for development ("*aggiornamento*"), as well as issuing instructions, manuals and liturgical books, the Slovenian Church did not lag behind others, but rather in its enthusiasm it followed other nations and, some individuals, here and there imitated even progressive deviations of the permitted. Believers have owing to Slovenian priests, who were inflamed and imbued with spiritual enthusiasm, to whom liturgy has become "the fulfilment of their priestly office" (PO 2,4), accepted liturgy as a school, as well as the "source and summit of Christian life" (SC 10).

Keywords: liturgical movement, renewed liturgy in Slovenia, the Second Vatican Council, liturgical books

1. Liturgična prenova - sad več desetletnega liturgičnega gibanja

Ko se je papež Benedikt XVI. spominjal začetkov koncila, je zapisal, da so na koncilu »ponovno odkrili bogastvo in globino bogoslužja, ki je bilo do tedaj skoraj zaklenjeno v duhovnikovem Rimskem misalu, medtem ko so ljudje molili iz svojih molitvenikov. Tako sta obstajali skoraj dve vzporedni bogoslužji: duhovnik z ministranti, ki je obhajal mašo po Misalu, in laiki, ki so med mašo skupno molili iz svojih molitvenikov in v niso bistvu vedeli, kaj se dogaja na oltarju.« (Benedikt XVI. 2013, 4–5) Zato je bila nujna liturgična prenova, katere glavna naloga je bila pastorala v duhu '*aggiornamenta*', pri katerem pa »ne gre za prilagajanje svetu in njegovemu načinu mišljenja ali življenja, ampak za posodabljanje in podanašnje-nje v smislu poti, ki jo je pokazal Kristus – to pa je pot učlovečenja Božje Besede. Zato lahko govorimo o »*aggiornamentu* kot vedno novem učlovečenju Kristusa po Cerkvi v ta svet« (Valenčič 1983, 105).

Liturgična prenova drugega vatikanskega cerkvenega zbora je sad prizadevanj tako liturgičnega gibanja kot tudi spodbud papežev, ki so liturgičnemu gibanju dali cerkvenopravno razsežnost.

1.1 „Mediator Dei et hominum“ - krona liturgičnega gibanja

Okrožnica papeža Pija XII. „Srednik med Bogom in ljudmi“, ki velja za »*magno charto* liturgičnega udejstvovanja«, je v polnem prevodu izšla leta 1957. Njen prevajalec v slovenščino Jožef Pogačnik je v uvodu zapisal, da okrožnica prinaša teološke temelje, postavlja cilje in meje vsakemu liturgičnemu prizadevanju. Že v prvem desetletju po svojem izidu je vzbudila močne valove novega in zlasti globlje-ga notranjega življenja v Cerkvi. Zato je njen pomen preroško pomemben (Pij XII. 1957, 1). Vrednost okrožnice se kaže v tem, da ob pogledu na liturgično gibanje

ovrednoti njegova prizadevanja, pobude in korake, kot so nujnost študija obredov, osredinjenost krščanskega življenja na zakramente – med katerimi velja evharistija za vir in vrhunec krščanskega življenja –, povabilo k notranjemu in zunanjemu dejavnemu sodelovanju, poudarek na občestvenosti in edinosti v bogoslužju itd., po drugi strani pa nakazuje program liturgične prenovе in poudarja, da bo bogoslužje v prihodnje osrednja tema dušnopastirstva Cerkve.

1.2 Liturgična priprava na koncil - upoštevanje pobud, od spodaj

Leta 1955 je papež Pij XII. z odlokom „De rubricis ad simpliciorem formam redigendis“ (22. 4.) liturgični reformi dal novega duha. V opisu odloka je rečeno, da gre za »prvi korak na poti globlje in širše zamišljene liturgične reforme, ki se bo stopnjevala v teku naslednjih let. V škofijskih Sporočilih je zapisano, »da je Kongregacija upoštevala pobude ‚od spodaj‘, kar je znamenje zdravja hierarhično urejenega živega organizma Cerkve /.../, in da vse to dela sveti oče v želji, da ne bi postala cerkvena liturgija podobna muzeju, mimo katerega gre tok življenja, ne da bi se zmenil zanj.« (SpMb 1955, št. 9:58) Tako je ob papeževih korakih »v duhu slutenj velikih reči« (58) in prizadevanjih za dejavno sodelovanje vernikov (OkLj 1956, št. 6:3; 1956, št. 11:1–3; 1958, št. 5:1) tudi slovenska Cerkev pripravljala in tlakovala pot k liturgični prenovi – in to z raznovrstnimi pobudami in koraki. Pri tem so z novimi liturgičnimi navodili, razlagami, predlogi in spodbudami – najprej k poglobljenemu študiju liturgije in liturgičnih navodil, potem pa tudi k vse dejavnejšemu obhajanju bogoslužja – pomembno vlogo odigrali prav škofijska Sporočila (Maribor) in Okrožnice (Ljubljana). Veliko k uresničevanju liturgičnih in pastoralnih smernic drugega vatikanskega zbora vse od leta 1967 prispeva tudi pastoralna revija *Cerkev v sedanjem svetu*, ki je duhovnikom in laikom še danes zelo dragocen in navdihujoč vir pastore.

1.3 Pobude slovenske Cerkve in prvi sadovi priprave na koncil

Liturgično gibanje je od leta 1925 naprej pot liturgični prenovi pripravljalo tudi pri nas. Slovenska Cerkev je liturgično prenovu spodbujala z različnimi smernicami, ki so vernike na reformo ne le pripravljale, ampak jo po korakih na svoj način že udejanjale – še posebej, če pomislimo na izdajo prevoda *Rimskega obrednika* leta 1932 ter inkulturirano izdajo (Zbirka svetih obredov) leta 1933.

Med večjimi pobudami Slovenske Cerkve v letih 1955 in 1957 je naročilo duhovnikom, naj spremenijo način oznanjevanja, to je, naj se izogibajo ‚pridigarskega tona‘ ... in upoštevajo nasvet kardinala Manninga, da mora »pridigar bolj pripraviti samega sebe kakor svoj govor« (54–55); naj na določene nedelje namesto pridig razlagajo obrede velikega tedna (SpMb 1956, št. 1:2, 11; 1956, št. 5:29); se posvetijo razmišljanju in pridiganju o maši in pri katehezi mlade spodbujajo k dejavnejšemu sodelovanju pri maši (št. 10:59). V pomoč naj jim bo ‚zborna maša‘, ki naj jo obhajajo vsaj enkrat na teden (št. 6:32).

V poročilu o ‚mašnem letu‘ 1958 so škofje svoja opažanja strnili takole: »V preteklem mašnem letu so dušni pastirji širom škofij vernike z veselim navdušenjem

uvajali v boljše razumevanje svete maše in jih pritegnili k plodnejšemu sodelovanju. Verniki so se odzvali vabilu duhovnikov in so se z razumevanjem poglobljali v odrešilno bistvo novozavezne daritve in začeli bolj ali manj aktivno pri njej sodelovati.« (1958, št. 2:7)

Leta 1957 so se mnogi spraševali o smislu liturgične preнове in opisovali sado-ve prvih korakov – z izrazito evforičnimi besedami, pa tudi z bogoslužjem, prežetim z navdušenjem nad liturgičnimi spremembami, četudi so bile glede na to, kar je sledilo na drugem vatikanskem cerkvenem zboru, še v zametkih. In čeprav so bili narejeni šele prvi koraki, so jih prepoznavali kot poseben Božji dar, saj so z velikim navdušenjem pisali, da so se verniki cerkveni molitvi končno pridružili in strme odkrili neslutena bogastva, zbrana v teh besedilih. Začeli so segati po Svetem pismu, iz katerega cerkvena molitvena besedila izhajajo. Uvedba novega psalterja, obnova velikega tedna, odobritev obrednikov v ljudskem jeziku, večerna maša, pa tudi olajšanje evharističnega posta – vse to je dostop k studentu odrešenja zelo olajšalo, obenem pa je bila odvrnjena nevarnost otrplosti.

Z navdušenjem so zapisali:

»Imamo največji prepoved v zadnjih tisoč letih. Po stoletjih otrpnjenja je končana, kakor v velikem planetnem veku, neka ledena doba. Ena za drugo se trgajo ledene gore od svojih gmot okoli tečaja in nam odpirajo prosto morje. Dušno pastirstvo postavlja v središče besedo, bogočastje in zakrament /.../ Mrtvaška tišina v Božji hiši je strta. Vse Božje službe so oblikovane kot skupno slavlje. Ljudje poslušajo in umevajo svetopisemska besedila in cerkvene molitve. Verniki se zavedajo, da so soudeleženi pri svetem dejanju, ki se opravlja ob oltarju. Nastaja nova vrsta pobožnega kristjana, kristjana, ki živi s Cerkvijo in ki mu sveta evharistija kot daritveni obed, ki se ga praviloma udeležuje s svetim obhajilom, velja za največje dejanje njegovega verskega življenja. Skratka, liturgična obnova naše dobe je nova priča o neuničljivi mladosti Cerkve, da zna ob vsakem času nastopiti zoper nevarnost otrpnjenja in je pripravljena od podedovanega otresti to, kar je postalo mrtev balast. Tako Cerkev vstopa v novo dobo. In v tej dobi bo odločilno vplivalo na usodo Cerkve to, kako bodo kristjani obhajali Gospodov spomin.« (SpMb 1957, št. 7:40–41)

Ob tem nenavadnem slavonspevu liturgični prenovi pa ne pozabijo izpostaviti vzrokov nepravlega obhajanja bogoslužja. Te so zaznavali predvsem v ljudstvu neprilagojenih obredih, zato menijo:

»Ni dovolj, da se ravnamo zgolj po rubrikah, to je, da obhajamo bogoslužje točno in vse ostane »sicut era in principio et nunc et semper«. Tudi ni dovolj, da se obhaja Božja služba, ampak je pomembno predvsem, kako se obhaja. V cerkvi se mora goditi nekaj, kar ljudi dviga, bogati, jim ima kaj povedati; vršiti se mora daritveno slavlje. Če se obhaja bogoslužje brez resnosti in dostojanstva, brez udeležbe, brez sodelovanja ljudstva, tedaj bo-leha vsa fara na srcu, to pa pomeni na tem področju smrtno bolezen.« (40)

Vse to potrjuje, da se liturgična prenova ni omejevala le na nekaj zunanjega, pač pa zlasti na obhajanje v ‚duhu in resnici‘. K takšnemu dejavnemu sodelovanju in soobhajanju bogoslužja so vernike spodbujali novonastali škofijski liturgični sveti,² pastoralne konference (SpMb 1957, št. 7:34), liturgične rekoleksije (1962, št. 3:38), Interdiecezanski liturgični odbor, liturgično-pastoralna revija *Božja služba* (OkLj 1960, št. 12:3; 1961, št. 12:3), liturgični tečaji (1962, št. 1:3; 1964, št. 4:4; 1965, št. 1:3), ki so bili pogosto združeni z duhovnimi vajami (SpMb 1963, št. 2:66), in dekanjski liturgični svetovalci (OkLj 1964, št. 8: priloga).

2. Udejanjenje prenovljenega bogoslužja v luči „Konstitucije o bogoslužju“³

„Konstitucija o bogoslužju“ je *magna charta* prenovljenega bogoslužja in sad dolgoletne liturgične prenovе, pa tudi sad razprav in smernic liturgičnega gibanja, papežev in Kongregacije za bogoslužje. Vse to zgovorno potrjujejo tudi najrazličnejše novosti, ki jih konstitucija naroča in ki so jih v nekaterih župnijah že dolgo pred tem vsaj delno upoštevali, razglašali in udejanjali. Tako že leta 1955 zasledimo izpostavljen glavni cilj liturgične prenovе z besedami, ki so bolj ali manj identične tistim v sedem let poznejši „Konstituciji o bogoslužju“, namreč »da bi po bogoslužju postali dobri kristjani« (SpMb 1955, št. 7:39), medtem ko je v Konstituciji rečeno, da si je »sveti cerkveni zbor postavil nalogo, poskrbeti, da bodo verniki vedno bolj krščansko živeli« (B 1).

Ena izmed pomembnih novosti liturgične prenovе je študijski pristop k bogoslužju. Tako konstitucija (B 15) kot motuproprij Pavla VI. „*Sacram liturgiam*“ (1) naročata, da mora biti na teoloških fakultetah liturgika med glavnimi predmeti, da se bo zagotovo proučevala in da študentje prodrejo v duha bogoslužja, saj nam »zemeljsko bogoslužje nudi predokus nebeške liturgije in nas k njej vodi« (SpMb 1964, št. 1:17) – ali kakor pravi papež Pavel VI. v motu propriju „*Sacram liturgiam*“, »da na tem področju nimamo za važnejše kakor to, da se kristjani, še posebej duhovniki, temeljito posvetijo študiju konstitucije, da bodo njene določbe s popolno zvestobo izpolnjevali« (OkLj 1964, št. 3:1; SpMb 1964, št. 12:75–76). Zato je pomembno, da

»morajo duhovniki to, kar že sedaj imamo in kar še pride, temeljito poznati, ne le po črki, temveč predvsem po duhu. Ne gre le za spremembo jezika v liturgiji, temveč za novega duha, s katerim naj se duhovniki in verniki

² Mariborski liturgični svet je bil ustanovljen z odlokom z dne 5. 2. 1955 št. 387, ljubljanski pa že eno leto prej, medtem ko je do ustanovitve Slovenskega medškofijskega liturgičnega sveta prišlo šele 6. 4. 1964 (OkLj 1964, št. 6:5; SpMb 1955, št. 2:9; 1964, št. 6:51); sledili so dekanjski liturgični svetovalci (OkLj 1964, št. 8:priloga), naslednje leto pa že Slovenska liturgična komisija (1965, št. 12:66).

³ Konstitucija o bogoslužju je prvi dokument drugega vatikanskega cerkvenega zbora in prvi dokument koncila v zgodovini Cerkve, posvečen izključno bogoslužju. Prvič v zgodovini je bilo na koncilu na prvo mesto postavljeno bogoslužje. Vrh tega je drugi vatikanski cerkveni zbor prvi ekumenski koncil, ki je govoril o celotnem bogoslužju – naj bo z biblično-teološkega ali s pastoralno-obrednega vidika. Zato lahko upravičeno rečemo, da je Konstitucija o bogoslužju ‚magna charta‘ prenovljenega bogoslužja.

udeležujejo Božje službe. Nevarno bi bilo, če bi se oklepali predvsem novih oblik in se ne bi dovolj trudili za to, kar hoče Cerkev doseči – da naj bo »bogoslužje vrhunec, h kateremu teži delovanje Cerkve in hkrati vir, iz katerega izvira vsa njena moč« (B 10). Pripravi na zgodovinsko važne spremembe v obredu svete maše moramo v prihodnje prav resno posvetiti vse svoje delo.« (SpMb 1965, št. 1:1)

2.1 Recepcija liturgične preнове med duhovniki

Veličina liturgične preнове se je najprej udejanjala z uvajanjem domačega jezika v bogoslužje. Ker smo imeli Slovenci že od leta 1932 vse obrede, razen mašnega, v domačem jeziku, nova dovoljenja za prevajanje obredov za nas niso bila tako pomembna kot pri drugih narodih. Zato lahko rečemo, da se pri nas vrhunec liturgične preнове kaže predvsem v izdaji mašne knjige oziroma Rimskega misala.

Ko je Pavel VI. utemeljeval izid Misala, je zapisal: »Trdno upam, da se bodo duhovniki in verniki na ta način bolj sveto pripravljali na Gospodovo večerjo.« (1992, 12*) Zato je škof Lenič zapisal: »Knjiga sama je sicer polna prebogate vsebine, ki je ne bomo nikdar izčrpali, pa je vendarle mrtva knjiga. Duha in življenje ji moramo dati sedaj mi duhovniki ob sodelovanju naših vernikov.« (1975, 161) Potem ko je izpostavil potrebo po enotnosti, pa opozarja, da kljub prizadevanju za enotnost ne smemo pozabiti, da nam nova mašna knjiga daje veliko prostora za samoiniciativnost in kreativnost. Tako lahko našim mašam damo mavrično pestrost na tistih mestih, kjer nam je odprto svobodno oblikovanje (162).

Da bi duhovniki slovenska bogoslužna besedila prav razumeli in sprejeli, je predsednik Slovenske liturgične komisije, škof Lenič, zapisal:

»Kdor bi novi tekst primerjal z latinskim izvirnikom, naj se zaveda, da nismo hoteli narediti dobesednega prevoda, ampak da smo v skladu z navodili o prevajanju liturgičnih besedil ohranili vsebino, pa jo skušali izraziti kar najbolj jasno, preprosto in sodobno slovensko, da bi verniki ob poslušanju nove molitve zares razumeli in dojeli njihovo oznanjevalno moč. Pri tem smo upoštevali tudi tiste tuje prevode, ki so nam bili dostopni.« (Reven 1975, 163)

Prevajanje je sledilo naslednjim načelom: najprej, da je mašna knjiga predvsem knjiga molitve, ki naj dviga srca k Bogu, zvesto in razumljivo podaja krščansko oznanilo sodobnemu kristjanu ter odgovarja potrebi njegove duše po pogovoru z Bogom. Kot drugo načelo so privzeli, da novi misal ni samo rimska, ampak tudi slovenska molitvena knjiga. Zato so skušali misli, prošnje, čustva in vzklike veselja, vdanosti, kesanja in zaupanja izraziti čim bolj tako, kot bi jih materni govorec. Tre-tje načelo pravi, da naj bo nova mašna knjiga namenjena sedanjim ljudem. Zato so podobe in izraze, ki so sedanjemu človeku blizu, skrbno ohranjali – tuje, nerazumljive, zastarele ali napačno razumljene pa so skušali nadomestiti z drugimi, bolj domačimi in zato razumljivejšimi. Kot četrto načelo so upoštevali, da bo nova mašna knjiga namenjena zlasti za javno uporabo pri bogoslužju. Zato mora biti

besedilo pregledno, brez zavitih zvez in vrinjenih dostavkov, predvsem pa povedano čim bolj enostavno, da mu misel povprečnega človeka sledi z določeno lahkoto. Ob vseh teh načelih *aggiornamenta* pa so le sledili načelu, da slovenski misal še vedno ostane rimski misal, da je tako priča nespremenjene vere in nepretrganega izročila Cerkve (Vesenjak 1975, 166–168).

Z odlokom z dne 7. marca 1965 je začelo veljati dovoljenje, da se maša lahko obhaja v domačem jeziku. Gre za dovoljenje, ki vključuje celotno mašo, razen hvalospeva z evharistično molitvijo in apologijami, ki so ostale še v latinščini (SpMb 1965, št. 2:11). Slovenski škofje so omenjeni odlok sprejeli z veliko mero previdnosti ter duhovnike in vernike opozorili, da naj zunanja sprememba vodi v notranjo oziroma,

»da nič ne pomaga spremeniti pri maši jezik, če ne spremenimo tudi mišljenja in srca; da ni dovolj, da smo pri maši samo navzoči, temveč moramo z mašnikom dejavno sodelovati, z njim skupaj moliti in mu odgovarjati; da je prisostvovati maši danes veliko premalo, ampak je treba dejavno sodelovati in sicer tako, da verniki, strežniki, bralci in pevci pobožno opravljajo vsak svojo službo, vsak svojo posebno nalogo in da obnova božje službe ni le v tem, da bo nedeljska in praznična maša odslej v domačem jeziku, spremeniti se mora tudi duh, s katerim bomo pri maši.« (Pastirsko pismo za leto 1965)

Medškofijski liturgični svet pa je opozoril, da bo treba paziti, da ne obstanemo, ampak da v notranjem in zunanjem sodelovanju zares napredujemo – predvsem pa, da naj ne opustimo svojega gorečega liturgičnega prizadevanja. Naše geslo naj bo: »vedno globlje, vedno popolneje in vedno širše z vsem občestvom v duhu liturgične konstitucije in koncilskih odlokov.« (SpMb 1966, št. 4:1–2 [priloga])

Dve leti po uvedbi novega mašnega obreda (uradni začetek 7. 3. 1965) je anketa pokazala, da so nekateri duhovniki novo obliko maše in s tem sodelovanja pri maši sprejeli z lahkoto, drugi pa le z veliko težavo. Tam, kjer so imeli že zelo razgibano liturgično življenje, z novostmi ni bilo težav. Starejši in navdušeni latinci – posebej tisti, ki se jim je zdel latinski jezik del skrivnosti – pa so bili ogorčeni in nasprotujoči, češ z uvedbo slovenskega dela bogoslužja Božje besede se je skrivnost maše izgubila. Kljub začetnemu odporu je anketa pokazala, da so vse župnije, skoraj brez izjem, novosti dejavnega sodelovanja sprejele (Jereb 1967, 185). Ker notranjega žara za liturgično prenovu ni zmanjkalo, jo je Cerkev nadaljevala in tako 13. aprila 1967 dovolila, da se sme v domačem jeziku moliti tudi celotna evharistična molitev (OKLj 1967, št. 12:75–76; SpMb 1967, št. 5:33). To so slovenski škofje veselo sprejeli in z 2. septembrom 1967 dovolili uporabo mašnega kanona v slovenskem jeziku. V objavi tega dovoljenja je škof Maksimilijan Držečnik zapisal: »Duhovnik mora brati kanon glasno in razločno, da ga bodo verniki mogli razumeti. To bo lažje izvedljivo pri oltarjih, ki so obrnjeni proti ljudstvu.« (SpMb 1967, št. 9:53)

Iz povedanega je razvidno, da so duhovniki nove obrede na splošno sprejeli z velikim navdušenjem in naklonjenostjo. Le tu in tam so se nekateri posamezniki

določenih odpravljenih znamenj, drž in navad – ki jih je Jože Vesenjaka vztrajno grajal in imenoval juridizem (1967b, 116–117), ceremonizem in ceremonioznost (1967a, 17–19) – še oklepali.

2.2 Recepcija liturgične preнове med verniki

Kako so verniki novosti liturgičnega obhajanja sprejeli že v prvih korakih prenovljenega bogoslužja, nam veliko pove anketa o liturgični obnovi leta 1965, ki pravi, da je bilo nad 90 % vernikov, še posebej mladina, z liturgičnimi spremembami zadovoljnih; da je bilo sodelovanje laikov razveseljivo – in da je to dokaz večletnega vztrajnega dela dušnih pastirjev. Prav tako je izpostavljeno, da je sedaj večje število ministrantov iz višjih razredov; in čeprav je sicer res, da marsikje z bralci niso zadovoljni, so ti organizirani že v mnogih župnijah. Tudi prošnje vernikov imajo ob nedeljah že povsod, v nekaterih župnijah tudi ob delavnikih. Glede ljudskega petja so zelo zadovoljni, še posebej pa, da število vernikov narašča in da imajo oltar *versus populum* že mnoge župnije, v še številnejših so amboni, medtem ko imajo sedeže za mašnika zaenkrat še redkokje (SpMb 1965, št. 7:1–2 [priloga]).

Marjan Smolik pa je nekoliko kasneje ugotavljal, da v Sloveniji nismo zapadli v kakšne skrajnosti, ki bi nam podirale bogoslužno življenje ..., toda če bi udeležence 'tehtali' glede na to, s kakšno miselnostjo prihajajo k nedeljski maši ali drugim zakramentalnim slovesnostim, bi videli marsikaj, kar nam še manjka (1979, 168–169). Zato meni, da bo treba na bogoslužje gledati bolj teološko in manj 'prireditveno', bolj ovrednotiti njegov molitveni in častilni značaj, poskrbeti za več meditativne zbranosti in manj uvajati novo, nepričakovano ali neuveljavljeno – naj bo novo in staro v primernem ravnovesju (168).

Da so verniki liturgične spremembe in duha koncila zares sprejeli, nam ob prvi obletnici maševanja v slovenščini zgovorno poroča Medškofijski liturgični svet, ki pravi, da je liturgija postala življenje naših ljudi; da je povsod uvedeno maševanje v slovenščini, povsod zunanje in notranje sodelovanje ljudstva; povsod se trudijo za obnovo liturgičnih prostorov in obredov, razumevanje maše je boljše, večja ljubezen do svetih skrivnosti in boljša udeležba pri obhajilni mizi, kar je kasneje potrdila tudi anketa v ljubljanski in mariborski škofiji (SpMb 1966, št. 4:1–2 [priloga]).

3. Prevodi liturgičnih knjig v službi recepcije duha prenovljenega bogoslužja

Četudi smo imeli Slovenci liturgični jezik bolj ali manj oblikovan že pred liturgično prenovalo, saj smo imeli (kar za večino drugih narodov ni veljalo) že leta 1932 uradno preveden rimski obrednik in za ljudsko pobožnost celotni mašni obred, so se ob prevodu novega rimskega mašnega obreda zaradi novejšega sloga liturgičnega jezika pojavljale posamezne ostre kritike. Tako je na primer Stanko Kahne nov prevod ostro obsojal z razlago, da nova oblika prevoda ni spevna, še manj ritmična in se je zato zavzemal za stare ustaljene prevode (Kahne 1968, 134–135).

Povsem drugače je razmišljal Lojze Kozar, ki je govoril o neprimernosti ohranjanja trdoživih neslovenskih oblik v slovenskem liturgičnem jeziku. Predlagal je celo vrsto lažje razumljivih, v luči današnjih liturgičnih navodil povsem nesprejemljivih izrazov (Kozar 1971, 60–61).

Vsekakor pa moramo (takratni) novi prevod Rimskega misala vrednotiti v luči opozoril škofa Leniča, ki je zapisal: »Kdor bi novi tekst primerjal z latinskim izvirnikom, naj se zaveda, da nismo hoteli narediti dobesednega prevoda, ampak da smo v skladu z navodili o prevajanju liturgičnih besedil ohranili vsebino, pa jo skušali izraziti kar najbolj jasno, preprosto in sodobno slovensko, da bi verniki ob poslušanju nove molitve zares razumeli in dojeli njihovo oznanjevalno moč. Pri tem smo upoštevali tudi tiste tuje prevode, ki so nam bili dostopni.« (Reven 1975, 163)

Za lažje razumevanje in receptcijo novega sloga bogoslužnih besedil je prav, da si ogledamo še načela, ki so jih pri prevajanju upoštevali: najprej, da je mašna knjiga predvsem knjiga molitve, ki naj dviga srca k Bogu, zvesto in razumljivo podaja krščansko oznanilo sodobnemu kristjanu ter odgovarja potrebi njegove duše po pogovoru z Bogom. Kot drugo načelo so privzeli, da novi misal ni samo rimska, ampak tudi slovenska molitvena knjiga. Zato so skušali misli, prošnje, čustva in vzklrike veselja, vdanosti, kesanja in zaupanja izraziti čim bolj tako, kot bi jih materni govorec. Tretje načelo se kaže v tem, da naj bo nova mašna knjiga namenjena sedanjim ljudem. Zato so podobe in izraze, ki so sedanjemu človeku blizu, skrbno ohranili – tuje, nerazumljive, zastarele ali napačno razumljene pa so skušali nadomestiti z drugimi, bolj domačimi in zato razumljivejšimi. Kot četrto načelo so upoštevali, da bo nova mašna knjiga namenjena zlasti za javno uporabo pri bogoslužju. Zato mora biti besedilo pregledno, brez zavitih zvez in vrinjenih stavkov, predvsem pa povedano čim bolj enostavno, da mu misel povprečnega človeka sledi z določeno lahkoto. Ob teh načelih *aggiornamenta* pa so vendarle sledili načelu, da slovenski misal še vedno ostane rimski misal, da je tako priča nespremenjene vere in nepretrganega izročila Cerkve (Vesenjak 1975, 166–168).

Ob zaneseni in povsem upravičeni odprtosti za razvoj, ki jo je papež poimenoval *aggiornamento*, pa lahko tudi pri nas zasledimo, da so nekateri šli tako daleč, da so odstopali celo od dopustnega. Zato je o tem 10. oktobra 1974 razpravljala tudi škofovska konferenca in zavzela naslednje stališče: »Z zaskrbljenostjo gledamo in slišimo, kako nekateri duhovniki, škofijski in redovniški, zavestno ali nevede, kršijo bogoslužne predpise pri liturgičnih dejanjih. Posebej nas boli, da duhovniki celo v evharistični molitvi ne spoštujejo odredb Cerkve in na svojo roko spremenjajo besedilo.« Ob tej ugotovitvi glede novega stanja in duha, ki se širi med duhovniki, naročajo: »Bogoslužni služabniki ne smejo za te obrede uporabljati drugih besedil, bodisi da so bili v nekdanjih, nereformiranih obrednih knjigah, bodisi, da so narejeni na novo brez odobritve škofovske liturgične komisije in brez potrditve Apostolskega sedeža /.../ Prav tako opozarjamo, da ni dovoljeno liturgično funkcijo opraviti brez predpisane liturgične obleke.« (SpMb 1974, št. 11:60–61)

4. Sklep

Za sklep naj omenim, da je papež Pavel VI. pred sklepom koncila sprejel jugoslovanske škofo in se jim za sodelovanje na koncilu zahvalil. Ob tem se je spomnil znamenitega govora kardinala Tisseranta, ki je ob odporu škofov proti uvedbi narodnih jezikov v bogoslužje dejal, da sta narodni jezik v rimski obred pred 1000 leti uvedla že sveta brata Ciril in Metod – in to z dovoljenjem Svetega sedeža; s tem govorom je bil odpor škofov proti uvedbi narodnega jezika v bogoslužje premagan (SpMb 1966, št. 1:4). Po eni strani je to, da se je papež po treh letih tega govora spomnil, zelo pomenljivo – po drugi strani pa kaže na dejstvo, kako je delovanje svetih bratov Cirila in Metoda bilo in ostalo navdihujoče tudi med koncilom.

Liturgična prenova na Slovenskem se je torej bolj ali manj dosledno držala koncilskega načela, ki pravi »zvestoba izročilu in upravičena odprtost razvoju«. Na žalost pa se je ta odprtost za razvoj v zadnjih desetletjih močno zmanjšala – tudi na račun nostalgичnega hrepenenja po predkoncilskem obredu, ki omogoča le notranje sodelovanje; tega bolj ali manj motivira le sledenje duhovnikovim kretnjam in latinskim vzlikom, ki jih spremlja tihota. Zvestoba izročilu nikakor ne izključuje odprtosti za razvoj, ampak pomeni zvestobo Kristusu, ki je vedno nagovarjal in še vedno nagovarja konkretnega človeka v njegovi konkretni življenjski situaciji, pogojeni z družbeno političnim in zgodovinskim okvirjem, kar je v tedanjem času nemalokrat pomenilo tudi prelom z judovsko tradicijo, iz katere je Jezus Kristus sam izhajal. V tem kontekstu je potrebno gledati na izročilo oz. tradicijo, kot na priložnost dialoščnosti, živosti in ne kot na okostenelost ter popolno odsotnost konflikta in napredka. (Pevce Rozman 2012, 622).

V blagor edinosti Cerkve je medtem papež Frančišek znova opozoril, da je edina prava pot Cerkve in njene liturgije načrtana v duhu drugega vatikanskega cerkvenega zbora in da so »prenovljene liturgične knjige, ki sta jih razglasila sveta papeža Pavel VI. in Janez Pavel II. edini izraz ‚pravila molitve‘ (*lex orandi*) rimskega obreda« (Frančišek 2021). To je slovenska Cerkev z velikim navdušenjem – in kot vidimo po 60 letih, nadvse sadu polno – sprejemala, oznanjala in obhajala. Tako je duh prenovljenega bogoslužja drugega vatikanskega cerkvenega zbora še danes osvežujoča studenčnica za življenje in delovanje Cerkve na Slovenskem.

Kratice

B – Konstitucija o svetem bogoslužju [Koncilski odloki 1995].

D – Odlok o službi in življenju duhovnikov [Koncilski odloki 1995].

OkLj – *Okrožnice Nadškofijskega ordinariata v Ljubljani*.

SpMb – *Sporočila škofijskega ordinariata Lavantinski duhovščini / Sporočila škofijskega ordinariata duhovščini Mariborske škofije*.

Reference

- Benedikt XVI.** 2013. Gospod zmaguje. *Communio* 23:1–13.
- Frančišek.** 2021. Pismo papeža Frančiška škofom vsega sveta, ki spremlja apostolsko pismo – motuproprij Traditionis Custodes o rabi rimskega bogoslužja pred prenovo leta 1970. Katoliška Cerkev. 17. 7. <https://katoliska-cerkev.si/papezevo-pismo-skofom-ki-spremlja-motuproprij-traditionis-custodes-varuhi-tradicije> (pridobljeno 24. 9. 2024).
- Jereb, Vladimir.** 1967. Liturgično življenje v naših župnijah. *Cerkev v sedanjem svetu* 1:185–186.
- Kahne, Stanko.** 1968. Slovenski liturgični jezik. *Cerkev v sedanjem svetu* 2:134–135.
- Koncilski odloki.** 1995. Ljubljana: Družina.
- Kozar, Lojze.** 1971. Naš liturgični jezik. *Cerkev v sedanjem svetu* 5:60–61.
- Lenič, Stanislav.** 1975. Slovenski mašni knjigi na pot. *Cerkev v sedanjem svetu* 9:161–162.
- Ljudska zborna maša.** 1957. Ljubljana: [s.n.].
- Okrožnice Nadškofijskega ordinariata v Ljubljani.** 1956–1967. Ljubljana: [s.n.].
- Pastirsko pismo za leto 1965.** 1965. V: SpMb 1965.
- Pavel VI.** 1992. Missale romanum. Apostolska konstitucija. V: *Rimski misal*, 11*–12*. Ljubljana: Slovenska škofovska liturgična komisija.
- Pevce Rozman, Mateja.** 2012. Role and Importance of Tradition in Contemporary Culture. *Bogoslovni vestnik* 72, št. 4:619–626.
- Pij XII.** 1957. Mediator Dei. Ljubljana: Ciriško društvo slovenskih bogoslovcev v Ljubljani. Izvirna objava: *Acta Apostolicae Sedis* 1947, 521–595.
- Reven, Zdravko.** 1975. Ob rojstvu slovenskega misala. *Cerkev v sedanjem svetu* 9:162–165.
- Rimski obrednik.** 1932. Ljubljana: V založbi lavantinskega in ljubljanskega ordinariata.
- Smolik, Marjan.** 1979. Obnovljeno bogoslužje – prvi sad koncila. *Cerkev v sedanjem svetu* 13, št. 11–12:168–169.
- Sporočila škofijskega ordinariata duhovščini Mariborske škofije.** 1962–1975. Maribor: [s.n.].
- Sporočila škofijskega ordinariata Lavantinski duhovščini.** 1951–1961. Maribor: [s.n.].
- Valenčič, Rafko.** 1983. Ob dvajseti obletnici začetka 2. vatikanskega cerkvenega zbora (1962–1982). *Bogoslovni vestnik* 43, št. 2:101–126.
- Vesenjak, Jože.** 1967a. Liturgične slabosti – ceremonizem: Popotna opazovanja. *Cerkev v sedanjem svetu* 1, št. 1/3:17–19.
- . 1967b. Juridizem – pismo o liturgičnih slabostih. *Cerkev v sedanjem svetu* 1, št. 7–9:116–117.
- . 1975. Po katerih načelih smo slovenili misal. *Cerkev v sedanjem svetu* 9:166–168.
- Zbirka svetih obredov za lavantinsko in ljubljansko škofijo.** 1933. Ljubljana: V založbi lavantinskega in ljubljanskega ordinariata.
- Zborna maša s petjem: Za škofijski evharistični kongres v Mariboru dne 8. septembra 1934.** 1934. Maribor: [s.n.].
- Žužek, Miha.** 1968. Enkrat pa drugače: Utrinki ob velikonočnih obredih. *Cerkev v sedanjem svetu* 2:59–60.